

BIJL. 13 – HET LEVEN IS GEEN VERHAAL

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 1

Uit: "21 lessen voor de 21e eeuw" - Yuval Noah Harari - Israëlich visionair en historicus, Hebreeuwse Universiteit van Jeruzalem.

Wie ben ik? Wat moet ik met mijn leven doen? Wat is de zin van het leven? Die vragen worden als sinds mensenheugenis gesteld. Elke generatie heeft een nieuw antwoord nodig, want wat we weten en niet weten verandert constant. Wat is het beste antwoord dat we nu kunnen geven, met alles wat we weten en niet weten over wetenschap, God, politiek en religie?

Wat voor soort antwoord verwachten mensen? Als mensen vragen stellen over de zin van het leven verwachten ze bijna altijd dat ze een verhaal te

horen krijgen. Homo sapiens is een diersoort die verhalen vertelt en in verhalen denkt, veel meer dan in cijfers of grafieken, en gelooft dat het universum zelf in elkaar zit als een verhaal, compleet met helden en slechteriken, conflicten en oplossingen, een climax en een goede afloop. Als we op zoek gaan naar de zin van het leven, willen we een verhaal dat verklaart hoe de werkelijkheid in elkaar steekt en wat onze eigen rol in het grote kosmische drama is. Die rol maakt ons een deel van iets wat groter is dan wijzelf en geeft betekenis aan al onze ervaringen en keuzes.

Een populair verhaal dat duizenden jaren aan miljarden angstige mensen is verteld, luidt dat we allemaal deel uitmaken van een eeuwige cyclus die alle levende wezens omvat en met elkaar verbindt. Elk wezen heeft een specifieke functie in die cyclus. Als je de zin van het leven wilt doorgronden, moet je dus je eigen unieke functie doorgronden en een goed leven is een leven waarin je die functie vervult.

Het Hindoe-epos de Bhagavad Gita verhaalt hoe de grote, krijgshaftige prins Arjuna midden in een bloedige burgeroorlog wordt overmand door twijfel. Als hij vrienden en familieleden in het vijandige kamp ziet, aarzelt hij om tegen ze te vechten en ze te doden. Hij begint zich af te vragen wat goed is en wat kwaad, wie dat bepaalt en wat de zin van het leven is. De god Krishna legt Arjuna vervolgens uit dat elk wezen in de grote kosmische cyclus zijn eigen unieke "dharma" heeft, het pad dat je moet volgen en de plichten die je moet vervullen. Als je je dharma volbrengt, hoe moeilijk dat pad ook is, komt je gemoed tot rust en wordt je bevrijd van alle twijfel. Als je weigert je dharma te volgen en het pad van iemand anders probeert te volgen - of rond blijft dwalen zonder enig pad - verstoor je de kosmische balans en zul je nooit rust of vreugde vinden.

Het maakt niet uit wat je pad precies is, zolang je het maar volgt. Een wasvrouw die zich met hart en ziel aan de weg van een wasvrouw wijdt, is torenhoog verheven boven een prins die de weg van de prins verlaat. Nu Arjuna de zin van het leven begrijpt, wijdt hij zich trouw aan zijn dharma als krijger. Hij doodt zijn vrienden en familieleden, leidt zijn leger naar de overwinning en wordt een van de meest gerespecteerde en geliefde helden van de hindoe wereld.

Vedanta

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 2

Het Disney-epos "De Leeuwenkoning" uit 1994 stak dit oeroude verhaal in een nieuw jasje voor het moderne publiek, met de jonge leeuw Simba in de rol van Arjuna. Als Simba wil weten wat de zin van het bestaan is, vertelt zijn vader, de leeuwenkoning Mufasa, hem over de grote Cirkel des Levens. Mufasa legt uit dat de antilopen het gras eten en de leeuwen de antilopen, en als de leeuwen sterven, vergaat hun lichaam en wordt het voedsel voor het gras. Zo gaat het leven door, van generatie op generatie, als elk dier zijn rol in het drama maar vervult. Alles hangt met elkaar samen en iedereen is afhankelijk van iedereen. Zelfs als het kleinste grassprietje zijn roeping niet vervult, kan de hele Cirkel des Levens uiteenvallen. Simba's roeping, aldus Mufasa, is dat hij na Mufasa's dood het leeuwenrijk moet regeren en de orde der dieren moet handhaven.

Als Mufasa voortijdig vermoord wordt door zijn kwaadaardige broer Scar, geeft de kleine Simba zichzelf echter de schuld van die ramp en verlaat hij het leeuwenrijk, gekweld door schuldgevoel. Hij onttrekt zich aan zijn koninklijke lot en trekt in zijn eentje de wildernis in. Daar ontmoet hij twee andere buitenbeentjes, een stokstaartje en een wrattenzwijn, en samen brengen ze een paar zorgeloze jaren door in de marge van het dierenrijk. Hun antisociale filosofie houdt in dat ze alle problemen wegzuiven door "bakuna matata" te zingen - "geen zorgen".

Maar Simba kan niet aan zijn dharma ontkomen. Als hij ouder wordt, wordt hij steeds rustelozener omdat hij niet weet wie hij is en wat hij met zijn leven aan moet. Op het keerpunt in de film verschijnt de geest van Mufasa in een visioen om Simba te herinneren aan de Cirkel des Levens en zijn koninklijke identiteit. Simba komt ook aan de weet dat de gemene Scar in zijn afwezigheid de troon heeft bestegen en het rijk zo slecht beheert dat het ten onder dreigt te gaan door onenigheid en honger. Simba begrijpt eindelijk wie hij is en wat hem te doen staat. Hij keert terug naar het leeuwenrijk, doodt zijn oom, wordt koning en herstelt de harmonie en de welvaart. De film eindigt met een trotse Simba die zijn pasgeboren erfgenaam toont aan het verzamelde dierenrijk. De voortgang van de grote Cirkel des Levens is weer gewaarborgd.

De Cirkel des Levens presenteert het kosmische drama als een cyclisch verhaal. Simba en Arjuna gaan ervan uit dat leeuwen al sinds het begin der tijden antilopen aten en krijgers oorlogen voerden, en dat ze dat ook eeuwig zullen blijven doen. Die eeuwige herhaling is de grote kracht van het verhaal. Het impliceert dat dit de natuurlijke gang van zaken is en dat als Arjuna weigert te vechten of als Simba afziet van het koningschap, ze daarmee in feite tegen de wetten van de natuur ingaan.

Als je gelooft in deze of gene versie van dit verhaal over de Cirkel des Levens houdt dat in dat je een vaststaande, ware identiteit hebt die je plichten in het leven bepaalt. Je kunt jaren twifelen aan die identiteit, of hem niet eens kennen, maar op een dag zal hij op een groots, dramatisch moment onthuld worden. Dan zal je rol in het kosmische drama je duidelijk worden en hoewel je daarna misschien nog veel beproevingen en ontberingen wacht, zul je geen twijfel of wanhoop meer kennen.

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 3

Andere religies en ideologieën geloven in een lineair kosmisch drama, dat een duidelijk begin heeft, een niet al te lang midden en een vaststaand einde. Het islamitische verhaal zegt bijvoorbeeld dat Allah in den beginne het hele universum schiep en het zijn wetten oplegde. Die wetten onthulde hij vervolgens aan de mens in de Koran. Helaas waren er onwetende, slechte mensen die in opstand kwamen tegen Allah en zijn wetten probeerden te overtreden of verhullen, en het is de taak van vrome, trouwe moslims om die wetten te handhaven en ze te verspreiden. Uiteindelijk zal Allah op de Dag des Oordeels rechtspreken over het gedrag van ieder afzonderlijk individu. Hij zal de rechtsschapenen belonen met eeuwigdurende zaligheid in het paradijs en de zondaars in de brandende vuren van de hel gooien.

Volgens dit allesomvattende verhaal houdt mijn kleine, doch belangrijke rol in het leven in dat ik Allahs geboden moet opvolgen, zijn wetten moet verspreiden en moet zorgen dat zijn wensen gehoorzaamd worden. Als ik in het islamitische verhaal geloof, geeft het mijn leven betekenis als ik vijf keer per dag bid, geld doneer voor een nieuwe moskee en de strijd aanga tegen afvalligen en ongelovigen. Zelfs de meest alledaagse handelingen als handen wassen, wijn drinken, en de liefde bedrijven, hebben in kosmische zin een grote betekenis.

Het nationalisme gaat eveneens uit van een lineair verhaal. Het zionistische verhaal begint bijvoorbeeld met de Bijbelse avonturen en verrichtingen van het Joodse volk, het verhaalt van tweeduizend jaar ballingschap en vervolging, bereikt zijn climax met de Holocaust en de vestiging van de staat Israël en kijkt reikhalzend uit naar de dag waarop Israël in vrede en voorspoed zal leven en in moreel en spiritueel opzicht een lichtend voorbeeld voor de rest van de wereld zal worden. Als ik in het zionistische verhaal geloof, maak ik daaruit op dat het mijn missie is om de belangen van het Joodse volk te bevorderen door de zuiverheid van de Hebreeuwse taal te behoeden, door te vechten om verloren gegaan Joods grondgebied terug te winnen of misschien door een nieuwe generatie loyale Israëliëse kinderen op de wereld te zetten en groot te brengen.

Ook hier hebben zelfs de meest doorsnee handelingen een enorme betekenis. Op onafhankelijkheidsdag zingen groepjes Israëliëse scholieren vaak een populair Hebreeuws lied waarin alles wat gedaan wordt voor het moederland wordt geprezen. Eén kind zingt: "Ik heb een huis gebouwd in het land van Israël", een ander: "Ik heb een boom geplant in het land van Israël", nummer drie valt in met: "Ik heb een gedicht geschreven in het land van Israël", en zo gaat het verder, tot ze allemaal in koor zingen: "Dus we hebben een huis, en een boom, en een gedicht (en wat je daar verder nog aan zou willen toevoegen) in het land van Israël".

Het communisme vertelt een vergelijkbaar verhaal, alleen draait alles daarin om klasse en niet om etniciteit. Het Communistisch Manifest begint als volgt:

"De geschiedenis van iedere maatschappij tot nu toe is de geschiedenis van de klassenstrijd. Vrije en slaaf, patriciër en plebejer, baron en lijfeigene, gildemeester en gezel, kortom onderdrukkers en onderdrukten stonden in voortdurende tegenstelling tot elkaar, voerden een onafgebroken, nu eens bedekte dan weer open strijd, een strijd die iedere keer eindigde met een revolutionaire omvorming van de gehele maatschappij of met de gemeenschappelijke ondergang van de strijdende klassen."

Vedanta

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 4

Het manifest gaat verder met de uitleg dat in de moderne tijd "de gehele maatschappij zich meer en meer splitst in twee grote vijandelijke kampen, in twee grote lijnrecht tegenover elkaar staande klassen: bourgeoisie en proletariaat". Deze strijd zal eindigen met de overwinning van het proletariaat, wat het einde van de geschiedenis zal inluiden. Er zal een communistisch paradijs op aarde gevestigd worden waarin niemand iets zal bezitten en iedereen volkomen vrij en gelukkig zal zijn.

Als ik in dit communistische verhaal geloof, maak ik daaruit op dat het mijn missie is om de wereldrevolutie te versnellen door opruiende pamfletten te schrijven, stakingen en demonstraties te organiseren of misschien inhalige kapitalisten te vermoorden en hun marionetten te bestrijden. Volgens dit verhaal heeft zelfs het kleinste gebaar nut, zoals het boycotten van een merk dat textielarbeiders uitbuut in Bangladesh, of felle discussies met mijn foute, kapitalistische schoonvader tijdens het kerstdiner.

Als je kijkt naar al die verhalen die bedoeld zijn om je ware identiteit te omschrijven en de daden inhoud te verschaffen, is het opvallend dat schaal geen belangrijke factor lijkt te zijn. Sommige verhalen, zoals dat van Simba's Cirkel des Levens, lijken eeuwig door te gaan. Daarin komt het hele universum eraan te pas om te weten wie je bent. Andere verhalen, zoals de meeste nationalistische en tribale mythen, steken daar heel kleintjes bij af. Het zionisme gaat uit van de heiligheid van de avonturen van zo'n 0,2 procent van de mensheid en 0,005 procent van het aardoppervlak gedurende een fractie van de eeuwigheid. In het zionistische verhaal is geen rol weggelegd voor de Chinese keizerrijken, de stammen in Nieuw-Guinea en de Andromedanevel, of voor de miljarden jaren die voorafgingen aan het leven van Mozes, Abraham en de evolutie van de apen.

Dat soort bijziendheid kan ernstige repercussies hebben. Zo is een van de grootste obstakels voor een vredesverdrag tussen Israëliërs en Palestijnen het feit dat de Israëliërs de stad Jeruzalem niet willen opdelen. Volgens hen is deze stad "de eeuwige hoofdstad van het Joodse volk" en je kunt natuurlijk geen compromissen sluiten over iets wat eeuwig is. Wat zijn een paar dode mensen vergeleken met de eeuwigheid? Dit is natuurlijk grote flauwekul. De eeuwigheid is op zijn minst 13,8 miljard jaar, oftewel de huidige leeftijd van het heelal. De aarde is zo'n 4,5 miljard jaar geleden gevormd en er bestaan al minstens twee miljoen jaar mensen. De stad Jeruzalem is daarentegen pas vijfduizend jaar geleden gesticht en het Joodse volk is hooguit drieduizend jaar oud. Dat kun je moeilijk gelijkstellen aan de eeuwigheid.

Wat de toekomst betreft, weten natuurkundigen te melden dat de aarde over zo'n 7,5 miljard jaar verzwolgen zal worden door een opzwellende zon en dat het heelal daarna nog minstens dertien miljard jaar zal voortbestaan. Is er echt iemand die serieus gelooft dat het Joodse volk, de staat Israël of de stad Jeruzalem over dertienduizend jaar nog zal bestaan, laat staan over dertien miljard jaar? Als we naar de toekomst kijken, heeft het zionisme hoogstens nog een paar eeuwen, maar dat gaat het bevattingsvermogen van de meeste Israëliërs blijkbaar zo ver te boven dat het wordt aangemerkt als "eeuwigheid". En mensen zijn bereid om offers te brengen ten behoeve van "de eeuwige stad" die ze waarschijnlijk niet zouden willen brengen voor een vluchtige verzameling gebouwen.

Vedanta

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 5

Als tiener in Israël was ik aanvankelijk ook helemaal vol van de nationalistische belofte dat ik deel kon uitmaken van iets wat groter was dan ikzelf. Ik wilde graag geloven dat ik voor eeuwig door zou leven in de natie als ik daar mijn leven voor gaf. Ik kon alleen niet bevatten wat het inhield om "voor eeuwig door te leven in de natie". Het klonk heel diep, maar wat betekende het eigenlijk? Ik kan me een herdenkingsdag herinneren uit de tijd dat ik dertien of veertien was. In Israël is Herdenkingsdag een enorm plechtige en belangrijke aangelegenheid. Op die dag houden de scholen plechtigheden ter herinnering aan de soldaten die zijn gevallen in de vele oorlogen die Israël heeft gevoerd. De kinderen dragen witte kleren, dragen gedichten voor, zingen liederen, leggen kransen en zwaaien met vlaggen. Dus daar stond ik, helemaal in het wit gekleed voor de plechtigheid, en tussen het zwaaien met vlaggen en het voordragen van gedichten door dacht ik uiteraard dat ik later als ik groot was ook wel een gevallen soldaat zou willen worden. Als ik een heldhaftige gevallen soldaat was die zijn leven had gegeven voor Israël, dan zouden al die kinderen immers gedichten opzeggen en met vlaggen zwaaien ter ere van mij.

Maar toen dacht ik: ja, maar wacht eens even. Als ik dood ben, hoe kan ik dan weten of die kinderen echte gedichten voor me declameren? Dus probeerde ik me voor te stellen hoe het zou zijn als ik dood was. Ik stelde me voor hoe ik onder een witte grafsteen zou liggen op een keurig onderhouden militaire begraafplaats, luisterend naar de gedichten die bovengronds werden opgezegd. Maar toen dacht ik: als ik dood ben, kan ik helemaal geen gedichten horen, want dan heb ik geen oren en ook geen hersenen, en kan ik dus niets horen of voelen. Wat heeft het dan voor nut?

Sterker nog, op mijn dertiende wist ik al dat het heelal miljarden jaren oud is en waarschijnlijk nog miljarden jaren zal blijven bestaan. Was het realistisch om te verwachten dat Israël zo lang zou blijven bestaan? Zullen in het wit geklede homopiens kindjes na tweehonderd miljoen jaar nog gedichten voordragen ter ere van mij? Hier klopte iets niet.

Als je toevallig een Palestijn bent, ga nu dan niet zelfvoldaan zitten grinniken. Het is al even onwaarschijnlijk dat er over tweehonderd miljoen jaar nog Palestijnen zullen zijn. Hoogstwaarschijnlijk zullen er dan zelfs helemaal geen zoogdieren meer zijn. Andere nationalistische groeperingen zijn al net zo kortzichtig. Het Servische nationalisme houdt zich niet bezig met gebeurtenissen uit de jura, Koreaanse nationalist geloven dat een klein schiereiland aan de oostkust van Azië het enige deel van de kosmos is dat er echt toe doet.

Natuurlijk staat zelfs Simba er ondanks zijn toewijding aan de eeuwigdurende Cirkel des Levens nooit bij stil dat Leeuwen, antilopen en gras niet echt eeuwig zijn. Simba houdt geen rekening met de staat van het heelal voor de evolutie van zoogdieren of wat er van zijn geliefde Afrikaanse savanne zal worden als mensen alle leeuwen doden en de grasvlakten bedekken met asfalt en beton. Zou dat Simba's leven volkomen zinloos maken?

Vedanta

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 6

Alle verhalen zijn incompleet, maar om een werkbare identiteit te construeren en mijn leven zin te geven, heb ik ook geen compleet verhaal nodig dat helemaal vrij is van blinde vlekken en tegenstrijdigheden. Om mijn leven zin te geven hoeft een verhaal maar aan twee dingen te voldoen. Ten eerste moet er een rol voor MIJ in zijn weggelegd. Een stam lid uit Nieuw-Guinea zal niet snel in het zionisme of het Servische nationalisme gaan geloven, omdat er in die verhalen helemaal geen plek is voor Nieuw-Guinea en de inwoners daarvan. Net als filmsterren houden mensen alleen van scenario's waarin ze zelf een belangrijke rol spelen.

Ten tweede hoeft een goed verhaal niet per se eeuwigdurend te zijn, maar moet het wel verder reiken dan ik kan overzien. Het verhaal biedt me een identiteit en het geeft mijn leven zin doordat het mij inbedt in iets wat groter is dan ikzelf. Toch is er altijd een gevaar dat ik me ga afvragen wat de zin van dat "grotere" is. Als de zin van mijn leven eruit bestaat dat ik het proletariaat of het Poolse volk moet helpen, wat is dan precies de zin van het proletariaat of het Poolse volk?

Er is een verhaal over een man die beweerde dat de wereld gedragen wordt op de rug van een gigantische olifant. Op de vraag waar die olifant dan op staat, antwoordde hij dat die op de rug van een grote schildpad staat. En de schildpad? Op de rug van een nog grotere schildpad. En die grotere schildpad? De man verloor zijn geduld en zei: "Ja, hou maar op. Voor de rest is het een en al schilpadden, helemaal tot beneden".

De meest succesvolle verhalen hebben een open einde. Ze hoeven nooit uit te leggen waar de zin van het leven uiteindelijk vandaan komt, omdat ze de aandacht van mensen zo goed vasthouden en die op veilig terrein houden. Als je wilt beweren dat de wereld op de rug van een gigantische olifant rust, moet je eventuele lastige vragen dus voor zijn door heel uitgebreid te omschrijven dat er orkanen ontstaan als de olifant met zijn enorme oren klappert en dat er aardbevingen komen als de olifant trilt van woede. Als je verhaal maar mooi genoeg is, zal het bij niemand opkomen om te vragen waar de olifant op staat. Zo betovert het nationalisme ons met verhalen over heldendaden, het roert ons tot tranen door van rampen uit het verleden te verhalen en het wekt onze gerechtvaardigde woede door stil te staan bij het onrecht dat ons volk is aangedaan. We gaan zo op in dat nationale epos dat we alles wat er in de wereld gebeurt afmeten aan de impact ervan op ons volk en ons nauwelijks nog afvragen wat ons volk nu eigenlijk zo belangrijk maakt.

Als je in een bepaald verhaal gelooft, ben je altijd enorm geïnteresseerd in de kleinste details en blijf je blind voor alles wat buiten het verhaal valt. Toegewijde communisten kunnen uren debatteren over de vraag of het geoorloofd is om in het eerste stadium van de revolutie samen te werken met de sociaaldemocraten, maar ze vragen zich zelden af welke rol het proletariaat speelt in de evolutie van zoogdieren op aarde of in de verspreiding van organisch leven in de kosmos. Dat soort ijdele praat wordt beschouwd als contrarevolutionaire tijdverspilling.

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 7

Hoewel in sommige verhalen de moeite wordt gedaan om het geheel van tijd en ruimte erin op te nemen, kunnen veel andere goedwerkende verhalen het veel bescheidener houden, als ze de aandacht maar weten vast te houden. Een hoofdregel bij dit soort verhalen is dat de uiteindelijke reikwijdte ervan weinig uitmaakt zolang het verhaal maar verder reikt dan het publiek kan kijken. Mensen kunnen hetzelfde moordzuchtige fanatisme tentoonspreiden ten gunste van een duizendjarig volk als ten gunste van een miljardjarige god. Mensen zijn gewoon niet zo goed met grote getallen.

Met alles wat we over het heelal weten, zou je denken dat een verstandig mens nooit zou kunnen geloven dat de ultieme waarheid over het heelal en het bestaan van de mens het verhaal van het Israëliëse, Duitse of Russische nationalisme is, of dat van nationalisme in het algemeen. Een verhaal dat voorbijgaat aan bijna alle tijd, de hele ruimte, de oerknal, de kwantumfysica en de evolutie van het leven op aarde is op zijn hoogst een piepklein stukje van de waarheid. Toch krijgen mensen het op de een of ander manier voor elkaar om niet verder te kijken dan het verhaal lang is.

Van oudsher geloven miljarden dat hun leven ook zin kan hebben als ze geen deel uitmaken van een volk of een grote ideologische beweging, maar dat het genoeg is als ze "iets achterlaten", zodat hun persoonlijke verhaal na hun dood verdergaat. Het "iets" dat ik achterlaat is idealiter mijn ziel of mijn essentie. Als ik na de dood van mijn huidige lichaam herboren word in een nieuw lichaam, dan is de dood niet het einde. Dan is het alleen de witte bladzijde tussen twee hoofdstukken en zal de plot die in het ene hoofdstuk begon, verdergaan in het volgende. Veel mensen hechten op zijn minst een vaag geloof aan dit soort theorieën, zelfs als dat niet gebaseerd is op een specifieke theologie. Ze hebben geen breedvoerig dogma nodig, alleen het geruststellende gevoel dat hun verhaal voorbij de horizon van de dood reikt.

Deze theorie van het leven als een oneindig epos is uiterst aantrekkelijk en gangbaar, maar er komen twee grote problemen bij kijken. Ten eerste maak ik mijn persoonlijke verhaal niet per se zinvoller door het te verlengen. Ik maak het alleen langer. De twee grote religies die het idee van een oneindige cyclus van geboorte en dood omarmen – het hindoeïsme en het boeddhisme – gruwen dan ook van de futilliteit van dit al. Miljoenen en nog eens miljoenen keren leer ik lopen, groei ik op, ruzie ik met mijn schoonmoeder, word ik ziek, ga ik dood – en dan doe ik dat allemaal nog een keer. Wat heeft dat voor nut? Als ik alle tranen verzamel die ik in al mijn vorige levens heb vergoten, zouden we daar de Stille Oceaan mee kunnen vullen; als ik alle tanden en al het haar dat ik heb verloren opstapel, kom ik hoger dan de Himalaya. En wat hou ik daaraan over? Geen wonder dat hindoeïstische en boeddhistische wijsgeren vooral zoeken naar manieren om uit de mallemolen te ontsnappen in plaats van eindeloos rondjes te blijven draaien.

Het tweede probleem met deze theorie is het gebrek aan bewijzen. Wat voor bewijzen heb ik dat ik in een vorig leven een middeleeuwse boer was, een neanderthaler-jager, een tyrannosaurus rex of een amoëbe? Als ik echt miljoenen levens heb geleid, moet ik op zeker moment immers wel een dinosaurus en een amoëbe geweest zijn, want mensen bestaan pas de laatste tweeënhalf miljoen jaar.

Vedanta

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 8

Wie garandeert mij dat ik in de toekomst herboren zal worden als cyborg, als intergalactische ruimte verkenner of zelfs maar als kikker? Als ik mijn leven op die belofte baseer, heeft dat wel wat weg van mijn huis verkopen in ruil voor een gepost-dateerde cheque van een bank in de wolken.

Mensen die betwijfelen dat er na hun dood echt iets als een ziel of geest overblijft, proberen dus iets na te laten wat ietsje tastbaarder is. Dat "tastbare iets" kan twee vormen aannemen: cultureel of biologisch. Ik kan bijvoorbeeld een gedicht nalaten, of een deel van mijn kostbare genen. Mijn leven heeft zin omdat mijn gedicht over honderd jaar nog gelezen zal worden of omdat mijn kinderen en kleinkinderen er dan nog zullen zijn. En wat is de zin van hun leven? Tja, dat is hun probleem, niet het mijne. De zin van het leven lijkt dus wel wat op het doorgeven van een handgranaat waar de pin uit is getrokken. Zodra je hem hebt doorgegeven, ben je veilig.

Helaas wordt die bescheiden hoop dat je "iets zult achterlaten" zelden vervuld. De meeste organismen die ooit hebben bestaan zijn uitgestorven zonder wat voor genetische erfenis dan ook achter te laten. Dat geldt bijvoorbeeld voor alle dinosauriërs. Of een neanderthalergezinnetje dat uitstierf toen sapiens het overnam. Of de Poolse familie van mijn grootmoeder. In 1934 emigreerde mijn oma Fanny naar Jeruzalem met haar ouders en twee zussen, maar de meesten van hun verwanten bleven achter in de Poolse plaatsjes Chmielnik en Czestochowa. Een paar jaar later kwamen de nazi's langs en die roeiden ze uit tot het laatste kind.

Pogingen om een culturele erfenis na te laten hebben zelden meer succes. Van mijn grootmoeders Poolse familie is niets over, alleen een paar vervaagde gezichten in het familiealbum, en nu ze zesennegentig is, kan zelfs mijn grootmoeder geen namen meer bij die gezichten noemen. Voor zover ik weet hebben ze geen culturele creaties nagelaten, geen gedicht, geen dagboek, zelfs geen boodschappenlijstje. Je zou kunnen aanvoeren dat ze deel uitmaken van de collectieve nalatenschap van het Joodse volk of de zionistische beweging, maar dat geeft hun individuele levens niet direct betekenis. Bovendien, hoe weet je of ze hun Joodse identiteit überhaupt koesterden of het eens waren met de zionistische beweging? Misschien was een van hen overtuigd communist en gaf hij zijn leven als spion voor de Sovjets? Misschien wilde een ander niets liever dan assimileren in de Poolse samenleving, diende hij als officier in het Poolse leger en werd hij door de Sovjets gedood tijdens het bloedbad van Katyn? Misschien was weer een ander een radicale feministe, die alle traditionele religieuze en nationalistische identiteiten verwierp? Aangezien ze niets hebben nagelaten is het al te makkelijk om ze postuum te rekruteren voor deze of gene zaak, zonder dat ze daar zelf nog tegen kunnen protesteren.

Als we niet-tastbaars, zoals een gen of een gedicht, kunnen achterlaten, zou het dan misschien genoeg zijn als we de wereld gewoon een klein beetje beter maken? Je kunt iemand helpen, en die iemand zal vervolgens iemand anders helpen, en zo kun je bijdragen aan een betere wereld en een klein schakeltje vormen in een grote keten van goedheid. Misschien fungeer je als mentor voor een lastig, maar briljant kind dat later arts wordt en honderden levens redt? Misschien kun je een oud vrouwtje helpen oversteken een uurtje van haar leven verlichten?

Vedanta

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 9

De grote keten van goedheid heeft zo haar verdiensten, maar voor de rest lijkt ze wel wat op de grote keten van schildpadden, want het is verre van duidelijk waaraan ze haar zin ontleent. Een oude wijze man kreeg ooit de vraag wat hij had geleerd over de zin van het leven. "Nou," zei hij, "ik heb geleerd dat ik op aarde ben om anderen te helpen. Ik ben er alleen nog niet achter waarom die anderen hier zijn."

Voor mensen die niet geloven in grote ketenen, toekomstige nalatenschappen of collectieve eposen, is het veiligste en karigste verhaal waartoe ze zich kunnen wenden misschien de romantiek. Die streeft niet verder dan het hier en nu. Zoals talloze liefdesgedichten kunnen getuigen, wordt het hele heelal als je verliefd bent teruggebracht tot de oorlel, de wimper of de tepel van je geliefde. Als Romeo Julia ziet, die met haar gezicht op haar hand leunt, verzucht hij dat hij dolgraag een handschoen aan die hand zou zijn en die wang zou aanraken. Door je band met één lichaam in het hier en nu voel je je verbonden met de hele kosmos.

In werkelijkheid is je geliefde gewoon een ander mens, die niet essentieel verschilt van de drommen mensen die je dagelijks negeert in de trein en de supermarkt, maar voor jou lijkt hij of zij oneindig en je verliest je maar wat graag in die oneindigheid. Mystieke dichters uit alle tradities hebben romantische liefde vaak vergeleken met een kosmisch verbond en God beschreven als een geliefde. Romantische dichters hebben op hun beurt geliefden omschreven als goden. Als je echt verliefd bent, maak je je nooit druk om de zin van het leven.

En als je niet verliefd bent? Tja, als je in het romantische verhaal gelooft, maar niet verliefd bent, weet je in elk geval wat het doel van je leven is: de ware liefde vinden. Je hebt het in talloze films gezien en er legio boeken over gelezen. Je weet dat je op een dag die ene speciale persoon zult tegenkomen. Je zult de oneindigheid zien in twee fonkelende ogen, je hele leven heeft in één klap zin en alle vragen die je ooit hebt gehad worden beantwoord door telkens weer die ene naam te prevelen, zoals Tony in West Side Story of Romeo als hij Julia omlaag ziet kijken vanaf haar balkon.

Een goed verhaal moet mij dus een rol toebedelen en het moet zich uitstrekken voorbij mijn horizon, maar het hoeft niet per se waar te zijn. Een verhaal kan pure fictie zijn en me toch een identiteit verschaffen en me het gevoel geven dat mijn leven zin heeft. Sterker nog, voor zover de wetenschap heeft kunnen nagaan, zijn al die duizenden verhalen die verschillende culturen, religies en stammen door de reeuen heen hebben verzonnen geen van alle waar. Ze zijn allemaal verzonnen door mensen. Als je naar de echte zin van het leven vraagt en als antwoord een verhaal krijgt, weet dan dat dit het verkeerde antwoord is. De precieze details doen er niet toe. Alle verhalen zijn het verkeerde antwoord, al was het maar omdat het verhalen zijn. Het universum zit niet in elkaar als een verhaal.

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 10

Waarom geloven mensen dan toch in die verzinsels? Een reden is dat hun persoonlijke identiteit is opgebouwd rond het verhaal. Mensen leren van kinds af aan te geloven in het verhaal. Ze horen het van hun ouders, hun leraren, hun burens en hun cultuur in het algemeen, lang voor ze de intellectuele en emotionele onafhankelijkheid ontwikkelen die ervoor nodig is om vraagtekens bij zulke verhalen te kunnen zetten en ze te verifiëren. Tegen de tijd dat hun intellect rijp is, zijn ze zo verknocht aan het verhaal dat ze hun intellect eerder gaan gebruiken om het te rationaliseren dan om eraan te twifelen. De meeste mensen die op zoek gaan naar hun eigen identiteit zijn net kinderen die paaseieren gaan zoeken. Ze vinden alleen wat hun ouders voor ze hebben verstopt.

Een andere reden is dat niet alleen onze eigen identiteit, maar ook onze collectieve instellingen zijn opgebouwd rond het verhaal. Daardoor is het heel griezelig om aan het verhaal te gaan twifelen. In veel gemeenschappen wordt iedereen die zoiets waagt verstoten of vervolgd. Zelfs al is dat niet zo, dan heb je sterke zenuwen nodig om vraagtekens te zetten bij dat wat de samenleving bijeenhoudt, want als het verhaal inderdaad niet klopt, is de hele wereld zo onlogisch als wat. Wetten, sociale normen, economische instellingen kunnen dan allemaal instorten.

De meeste verhalen worden meer bijgehouden door het gewicht van hun dak dan door hun sterke fundering. Neem het christelijke verhaal. Dat heeft een basis van niets. Wat voor bewijs hebben we dat de zoon van de Schepper van het hele universum zo'n tweeduizend jaar geleden ergens in de Melkweg is geboren als een organische levensvorm? Wat voor bewijs hebben we dat dat in Galilea gebeurde en dat zijn moeder een maagd was? Toch zijn er enorme, wereldwijde instituten opgebouwd rond dat verhaal en die hebben zo'n gewicht dat ze het verhaal op zijn plek houden. Er zijn hele oorlogen uitgevochten over het veranderen van één woordje in dat verhaal. Het duizendjarige schisma tussen de westelijke christenen en de oosters-orthodoxen, dat zich tamelijk recent nog deed gelden bij de onderlinge slachtpartijen tussen Serviërs en Kroaten, begon over het woordje filioque ("en van de zoon" in het Latijn). De westelijke christenen wilden dit woord invoegen in de christelijk geloofsbelijdenis, terwijl de oostelijke christenen daar faliekant tegen waren.

Zodra er persoonlijk identiteiten en complete sociale systemen rond zo'n verhaal zijn opgebouwd, wordt het ondenkbaar om eraan te twifelen, niet vanwege de onderliggende bewijzen, maar omdat de afbraak ervan persoonlijke en sociale rampen kan veroorzaken. In de geschiedenis is het dak soms belangrijker dan de fundering.

De verhalen die ons leven zin geven en ons onze identiteit verschaffen, zijn allemaal fictief, maar de mensen moeten er toch in geloven. Hoe kleeft je het dan zo in dat het verhaal op zijn minst echt aanvoelt? Het is wel duidelijk waarom mensen erin willen geloven, maar hoe doen ze dat precies? Priesters en sjamanen hebben het antwoord op die vraag duizenden jaren geleden al gevonden: rituelen. Een ritueel is een magische handeling die het abstracte concreet maakt en het fictieve echt. De essentie van het ritueel is de magische spreuk. "Hocus pocus, x is y!"

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 11

Hoe maak je Christus echt voor zijn aanhangers? Tijdens de mis neemt de priester een stuk brood en een glas wijn en verklaart dat het brood het lichaam van Christus is en de wijn zijn bloed. Door het te eten en te drinken worden de gelovigen één met Christus. Wat is er nu echter dan een Christus die je daadwerkelijk kunt proeven? Van oudsher deed de priester deze boude uitspraken in het Latijn, de oude taal van het geloof, het recht en de geheimen des levens. Ten overstaan van een kerk vol verwonderde boeren hield de priester een stuk brood omhoog met de woorden "Hoc est corpus!"- "Dit is het lichaam"- en dan werd het brood schijnbaar het lichaam van Christus. Onder de analfabete boeren, die geen Latijn spraken, raakt hoc est corpus al gauw verbasterd tot "hocus pocus" en zo werd de toverspreuk geboren waarmee een kikker in een prins veranderd kan worden of een pompoen in een koets.

Duizend jaar voor de geboorte van het christendom gebruikten de hindoes dezelfde truc. De Brihadaranyaka Upanishad interpreteert het ritueel offeren van een paard als een verwezenlijking van het hele verhaal van de kosmos. De tekst volgt dezelfde structuur als "hocus pocus, x is y!" en luidt: "Het hoofd van het offerpaard is de dageraad, zijn oog de zon, zijn levenskracht de lucht, zijn open mond het vuur dat Vaisvanara wordt genoemd en het lichaam van het offerpaard is het jaar [...] zijn ledematen zijn de seizoenen, zijn gewrichten de maanden en halve maanden, zijn hoeven de dagen en nachten, zijn botten de sterren en zijn vlees de wolken; als hij gaapt bliksemt het, als hij trilt gaat het donderen, als hij watert regent het, en zijn hinniken is de stem. Zo wordt dat arme paard de hele kosmos.

Bijna alles kan in een ritueel veranderd worden door alledaagse handelingen, zoals kaarsen aansteken, een klok luiden of kralen tellen een diepe religieuze betekenis te geven. Hetzelfde geldt voor fysieke gebaren, zoals je hoofd buigen, je ter aarde werpen of je handen vouwen. Aan verschillende hoofddeksels, van de tulband van de sikhs tot de islamitische hoofddoek, is zoveel betekenis toegekend dat er al eeuwenlang verhit over wordt getwist.

Voedsel kan ook een spirituele betekenis krijgen die ver boven de voedingswaarde ervan uitstijgt, zoals paaseieren, die staan voor nieuw leven en de wederopstanding van Christus, of de bittere kruiden en het ongerezen brood die Joden tijdens Pesach eten om hun slavenbestaan in Egypte en hun wonderbaarlijke ontsnapping te gedenken. Er is bijna geen gerecht ter wereld dat nooit symbool heeft gestaan voor iets anders. Op Nieuwjaarsdag eten religieuze Joden bijvoorbeeld honing, zodat het komende jaar zoet zal worden, ze eten vissenkoppen in de hoop dat ze zo productief zullen zijn als vissen en altijd vooruit zullen gaan in plaats van achteruit, en ze eten granaatappels opdat hun goede werken zich zullen vermenigvuldigen als de vele zaadjes van de granaatappel.

Dergelijke rituelen zijn ook wel voor politieke doeleinden gebruikt. Duizenden jaren lang hebben kronen, tronen en scepters symbool gestaan voor koninkrijken en keizerrijken, en zijn er miljoenen mensen gesneuveld in bloedige oorlogen om "de troon" of "de kroon". Koninkrijken cultiveerden uiterst ingewikkelde protocollen, die niet onderdeden voor de meest uitvoerige religieuze ceremonieën. In het leger zijn discipline en rituelen onafscheidelijk en al vanaf de Romeinse tijd brengen soldaten talloze uren door met exerceren, salueren en het poetsen van hun laarzen. Napoleon deed de beroemde uitspraak dat hij mannen zover kon krijgen dat ze hun leven offerden voor een kleurig lintje.

Vedanta

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 12

Confucius begreep het politieke belang van rituelen misschien wel beter dan wie dan ook. Hij zag de strenge naleving van riten als de sleutel tot sociale harmonie en politieke stabiliteit. Confucianistische klassiekers als het "Boek der riten", "De riten van Zhou" en "het Boek der regels en riten" beschreven tot in het kleinste detail welke rite bij welke gelegenheid uitgevoerd moest worden, tot op het precieze aantal rituele vaten dat gebruikt moest worden, de muziekinstrumenten die erbij gespeeld moesten worden en de kleur van de gewaden die erbij gedragen moesten worden. Als China te kampen kreeg met een of andere crisis, weten confucianistische geleerden dat prompt aan rituele nalatigheid, zoals een sergeant-majoor die een militaire nederlaag wijt aan luie soldaten die hun laarzen niet poetsen.

In het moderne Westen wordt de confucianistische obsessie voor rituelen van oudsher vaak oppervlakkig en archaisch gevonden, maar eigenlijk bewijst het waarschijnlijk vooral wat een diep, tijdloos inzicht Confucius had in de menselijke aard. Misschien is het geen toeval dat confucianistische culturen – eerst en vooral China, maar ook het naburige Korea, Vietnam en Japan - uiterst duurzame sociale en politieke structuren voortbrachten. Als je de ultieme waarheid wilt weten over het leven, zijn riten en rituelen alleen maar lastig, maar als je – zoals Confucius – geïnteresseerd bent in sociale stabiliteit en harmonie, is de waarheid vaak een handicap en zijn riten en rituelen fantastische bondgenoten.

Dit gaat in de eenentwintigste eeuw net zo goed op als in het oude China. De macht van "hocus pocus" is ongebroken in onze moderne industriële wereld. Voor veel mensen in 2018 zijn twee op elkaar getimmerde stukjes hout God, een kleurige poster op de muur is de revolutie en een stukje stof dat klappert in de wind is hun natie. Je kunt Frankrijk niet zien of horen, omdat het alleen in je hoofd bestaat, maar je kunt de driekleur wel zien wapperen en je kunt de "Marseillaise" horen. Zo verander je de natie van een abstract verhaal in een tastbare realiteit door met een kleurige vlag te zwaaien en een volksleid te zingen.

Duizenden jaren geleden offerden vrome hindoes kostbare paarden, nu investeren ze in dure vlaggen. De vlag van India wordt de Tiranga genoemd (letterlijk de "driekleur") omdat het drie strepen heeft: saffraangeel, wit en groen. De Indiase Vlagcode van 2002 verklaart: "De vlag vertegenwoordigt de hoop en het streven van het Indiase volk. Zij is het symbool van onze nationale trots. In de laatste vijftig jaar hebben meerdere mensen, onder wie leden van onze strijdkracht, grif hun leven gegeven opdat de driekleur in volle glorie kan blijven wapperen."

Vervolgens citeert de Vlagcode Carvepalli Radhakrishnan, de tweede president van India, die het volgende verklaarde: "Het saffraangeel duidt op zelfverloochening of belangeloosheid. Onze leiders moeten onverschillig staan tegenover materiële winst en zich geheel en al aan hun werk wijden. Het wit in het midden is het licht, het pad van de waarheid dat ons doen en laten leidt. Het groen toont onze verhouding tot de aarde, onze relatie met het plantenleven waarvan al het andere leven afhankelijk is. Het Ashokawiel in het midden van de witte baan is het wiel van de wet van het dharma. Waarheid/satya en dharma/deugd horen de leidende principes te zijn van allen die arbeiden onder deze vlag."

Vedanta

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 13

In 2017 hees de nationalistische Indiase regering een van de grootste vlaggen ter wereld bij Attari, aan de grens met Pakistan, in een gebaar dat weinig te maken had met zelfverloochening of belangeloosheid, maar eerder bedoeld was om de afgunst van Pakistan te wekken. De Tiranga in kwestie van zesendertig meter lang en vierentwintig meter breed, en werd gehesen aan een vlaggenstok van honderdtien meter hoog (wat zou Freud daarover te zeggen hebben gehad?). De vlag was te zien tot in de Pakistaanse metropool Lahore. Helaas bleef de vlag almaar scheuren door de harde wind en de nationale trots vereiste dat hij keer op keer gerepareerd werd, wat de Indiase belastingbetalers heel wat gekost zal hebben. Waarom investeert de Indiase regering schaarse middelen in het weven van enorme vlaggen, in plaats van riolering aan te leggen in de sloppenwijken van Delhi? Omdat de vlag India echt maakt, en riolering niet.

De hoge kosten van de vlag maken het ritueel hoogstens effectiever. Van alle rituelen werken offers het sterkst, omdat lijden echter is dan wat dan ook. Als je echt wilt dat mensen in een of ander verzinsel geloven, haal ze dan over om er iets voor op te offeren. Zodra je iets hebt geleden voor een verhaal, is dat meestal genoeg om je te overtuigen van de waarheid ervan. Als je vast omdat God dat zo heeft bevolen, maakt het reële gevoel van honger God tastbaarder dan een beeldje of een icon. Als je je benen verliest in een oorlog voor volk en vaderland, maken je stompen en je rolstoel de natie echter dan welk gedicht of volkslied ook. Het kan ook minder hoogdravend, bijvoorbeeld als je liever inferieure plaatselijke pasta koopt dan goede geïmporteerde Italiaanse pasta: zo breng je een klein dagelijks offer waardoor de natie zelfs echt aanvoelt in de supermarkt.

Uiteraard berust dit op een denkfout. Als je lijdt voor je geloof in God of in de natie wil dat nog niet zeggen dat de dingen waarin je gelooft waar zijn. Misschien betaal je alleen maar de prijs voor je eigen lichtgelovigheid. De meeste mensen geven echter niet graag toe dat ze dom zijn. Hoe meer ze opofferen voor een bepaalde overtuiging, hoe sterker hun geloof wordt. Dit is de mysterieuze alchemie van het offer. De priester die het offer brengt hoeft ons niets te geven om ons in zijn macht te krijgen, geen regen, geen geld, geen overwinning op het slagveld. Hij hoeft ons alleen maar iets af te nemen. Zodra hij ons heeft overtuigd om een pijnlijk offer te brengen, zitten we in de val.

In de commerciële sector werkt het net zo. Als je een tweedehands Fiat koopt voor tweeduizend euro, zul je daar waarschijnlijk over klagen tegen eenieder die het maar horen wil, maar als je een gloednieuwe Ferrari koopt voor twee ton, zul je dat ding alleen maar de hemel in prijzen, niet omdat het zo'n goede auto is, maar omdat je er zoveel voor hebt betaald dat je wel moet geloven dat het een wonderding is. Zelfs op het vlak van de romantiek weet elke beginnende Romeo of Werther dat er zonder opoffering geen ware liefde bestaat. Opoffering is niet alleen een manier om je geliefde te laten weten dat het je menens is, maar ook om jezelf ervan te overtuigen dat je echt verliefd bent. Waarom denk je dat vrouwen hun minnaars om diamanten ringen vragen? Zodra de minnaar zo'n enorm financieel offer heeft gebracht, moet hij zichzelf er wel van overtuigen dat de vrouw in kwestie het waard was.

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 14

Zelfopoffering werkt niet alleen heel overtuigend voor de martelaren zelf, maar ook voor de omstanders. Er zijn maar weinig goden, naties of revoluties die zichzelf overeind kunnen houden zonder martelaren. Als je vraagtekens durft te zetten bij het goddelijke drama, de nationalistische mythe of de revolutionaire saga, word je direct op de vingers getikt: "Maar de gezegende martelaren zijn hiervoor gestorven! Hoe waag je het te zeggen dat ze voor niets zijn gestorven? Denk je soms dat die helden domme sukkels waren?"

Voor sjiitische moslims bereikt het drama van de kosmos zijn climax op de dag van Asjoera, de tiende van de maand Muharam, eenenzestig jaar na de Hijrah (10 oktober 680, volgens de christelijke kalender). Op die dag vermoordden soldaten van de kwaadaardige usurpator Yazid in de Irakese stad Karbala de kleinzoon van de profeet Mohammed, Hussein ibn Ali, en enkele volgelingen van hem. Voor sjiieten is Hussein's martelaarschap het symbool geworden van de eeuwige strijd van goed tegen kwaad en van de onderdrukten tegen het onrecht. Zoals christenen regelmatig het drama van de kruisiging heropvoeren en het lijden van Christus imiteren, zo spelen sjiieten het drama van Asjoera en het lijden van Hussein na. Miljoenen sjiieten komen jaarlijks bijeen bij het heilige graf in Karbala, op de plek waar Hussein het martelaarschap verkreeg, en op de dag van Asjoera voeren sjiieten over de hele wereld rouwrituelen uit, soms compleet met flagellanten en mensen die zichzelf snijden met messen en kettingen.

Het belang van Asjoera blijft echter niet beperkt tot één plek en één dag. Ayatollah Ruholla Khomeini en talloze andere sjiitische leiders hebben hun volgelingen herhaaldelijk laten weten dat het "elke dag Asjoera is en dat elke plek Karbala is". De martelaarsdood van Hussein in Karbala geeft dus zin aan elke gebeurtenis, waar of wanneer dan ook, en zelfs de meest alledaagse beslissingen moeten beschouwd worden als onderdeel van de grote kosmische strijd tussen goed en kwaad. Als je het waagt dit verhaal in twijfel te trekken, zal er direct iemand over Karbala beginnen en twijfel of spot aangaande de martelaarsdood van Hussein is zo ongeveer de ergste overtreding die je kunt begaan.

Als de martelaren schaars zijn en er niet direct mensen klaarstaan om zichzelf op te offeren, kan de priester hen er ook tot aanzetten om iemand anders te offeren. Je kunt een mens offeren aan de wraakzuchtige god Ba'al, een ketter op de brandstapel zetten ter meerdere eer en glorie van Jezus Christus, overspelige vrouwen terechtstellen omdat dat moet van Allah of klassenvijanden naar de goelag sturen. Als je dat eenmaal hebt gedaan, begint de magie van een iets andere vorm van de offeralchemie zijn werk te doen. Als je jezelf iets aandoet of ontzegt in naam van een of ander verhaal, zijn er twee mogelijkheden: ofwel het verhaal is waar, of je bent een goedgelovige sukkel. Als je anderen iets aandoet, zijn er eveneens twee mogelijkheden: ofwel het verhaal is waar, of je bent een gemene moordenaar. Niet alleen geven we niet graag toe dat we dom zijn, we geven ook niet graag toe dat we moordenaars zijn dus geloven we liever dat het verhaal waar is.

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 15

In maart 1839 kreeg een Joodse vrouw met een huidziekte van een of andere kwakzalver in de Iraanse stad Mashhad te horen dat ze zou genezen als ze een hond doodde en haar handen waste met zijn bloed. Mashhad is een heilige sjiiitische stad en toevallig begon ze aan deze bloedige therapie op de heilige dag Asjoera. Ze werd betrappt door een paar sjiieten, die geloofden - of alleen maar zeiden te geloven - dat de vrouw de hond had gedood om de martelaar van Karbala te bespotten. Het nieuws over deze ondenkbare vorm van heiligschennis verspreidde zich als een lopend vuurtje door Mashhad. Op aanstichten van de plaatselijke imam toog een boze menigte naar de Joodse wijk, waar ze de synagoge in brand staken en ter plekke 36 Joden vermoordden. Alle nog levende Joden van Mashhad kregen vervolgens de keus: of ze bekeerden zich stante pede tot de islam, of ze gingen eraan. Deze onfrisse episode heeft de reputatie van Mashhad als "spirituele hoofdstad van Iran" nauwelijks geschaad.

Als we aan mensenoffers denken, zien we vaak ijzingwekkende rituelen in Kanaän of het land van de Azteken voor ons en er wordt vaak gezegd dat het monotheïsme een einde heeft gemaakt aan dit soort akelige praktijken. In werkelijkheid brachten monotheïsten mensenoffers op een veel grotere schaal dan de meeste polytheïstische cultussen. Het christendom en de islam hebben veel meer mensen gedood in naam van God dan de volgelingen van Ba'al of Huitzilopochtli. In de tijd dat de Spaanse conquistadores een einde maakten aan mensenoffers voor de Azteken- en Incagoden, zette de inquisitie thuis in Spanje karrenvrachten ketters op de brandstapel.

Offers kunnen allerlei vormen aannemen. Er komen niet altijd priesters met scherpe messen of bloedige pogroms aan te pas. Het jodendom verbiedt bijvoorbeeld werken of reizen op de heilige dag van de sabbat (de letterlijke betekenis van het woord "sabbat" is "stilstaan" of "rusten"). De sabbat begint op vrijdag bij zonsondergang en duurt tot zonsondergang op zaterdag, en daartussenin onthouden orthodoxe joden zich van bijna alles wat werk genoemd kan worden, waaronder zelfs dingen gerekend worden als velletjes toiletpapier afscheuren op de wc. (Hierover is druk beraadslaagd door enkele zeer geleerde rabbijnen en die kwamen tot de conclusie dat velletjes wc-papier afscheuren onder het sabbatstaboe valt, zodat vrome joden die op de sabbat hun achterste willen afvegen een stapeltje van tevoren afgescheurde velletjes toiletpapier moeten klaarleggen).

In Israël proberen religieuze joden andere, seculiere Joden en zelfs totale atheïsten vaak te dwingen zich aan deze regels te houden. Aangezien orthodoxe partijen vaak de overhand hebben in de Israëliëse politiek, hebben ze door de jaren heen heel wat wetten kunnen doordrukken die allerlei activiteiten op de sabbat verbieden. Het is ze niet gelukt het gebruik van privéauto's illegaal te maken op de sabbat, maar het openbaar vervoer hebben ze wel stilgelegd. Dit landelijke religieuze offer treft voornamelijk de zwaksten in de samenleving, vooral omdat zaterdag de enige dag in de week is waarop werkende mensen op pad kunnen om verre verwanten, vrienden en toeristenattracties te bezoeken. Voor een rijke oma is het geen probleem om met haar gloednieuwe auto op bezoek te gaan bij haar kleinkinderen in een andere stad, maar een arme oma kan dat niet, omdat er geen bussen en treinen rijden.

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 16

De religieuze partijen bewijzen en versterken hun onwrikbare geloof door het honderdduizenden burgers op zo'n manier moeilijk te maken. Er vloeit geen bloed, maar het welzijn van veel mensen wordt wel degelijk opgeofferd. Als het jodendom gewoon een fictief verhaal is, is het wreed en harteloos om een oma te beletten haar kleinkinderen te bezoeken of te voorkomen dat een arme student zich wat kan gaan verpozen op het strand. Toch doen de religieuze partijen het en daarmee vertellen ze de wereld - en zichzelf - dat ze echt geloven in het joodse verhaal. Je dacht toch niet dat ze het leuk vinden om mensen dwars te zitten zonder geldige redenen?

Offers versterken niet alleen je geloof in het verhaal, maar vervangen vaak ook al je andere geloofsverplichtingen. De meeste grote verhalen die de mensheid kent hebben idealen gesteld die voor de meeste mensen onbereikbaar zijn. Hoeveel christenen volgen de Tien Geboden echt tot op de letter na, zonder ooit te liegen of begeren? Hoeveel boeddhisten hebben inmiddels een staat van egoloosheid bereikt? Hoeveel socialisten werken naar beste kunnen zonder ooit meer te nemen dan ze echt nodig hebben?

Als mensen het ideaal niet kunnen bereiken, gebruiken ze offers als oplossing. Een hindoe die de belasting oplicht, nu en dan een prostituee bezoekt en zijn bejaarde ouders slecht behandelt, kan zichzelf er niettemin van overtuigen dat hij heel vroom is, omdat hij voor de verwoesting van de Babri-moskee in Ayodhya was en zelfs geld heeft gedoneerd om er een hindoetempel voor in de plaats te bouwen. Net als in de oudheid eindigt het menselijke streven naar zingeving in de eenentwintigste eeuw nog steeds maar al te vaak met een reeks offers.

De oude Egyptenaren, Kanaänieten en Grieken spreidden hun offers. Ze hadden allerlei goden en als een daarvan niet deed wat ze wilden, hoopten ze dat een andere alsnog uitkomst zou brengen. Daarom offerden ze 's ochtends aan de zonnegod, 's middags aan de aardegoden en 's avonds aan een gemengd assortiment feeën en demonen. Daaraan is ook niet veel veranderd. Alle verhalen en goden waarin mensen nu geloven - Jahweh, Mammon, volk en vaderland of de revolutie - zijn incompleet, zitten vol gaten en wemelen van de tegenstrijdigheden. Daardoor investeren mensen maar zelden al hun geloof in één verhaal. In plaats daarvan houden ze er een portefeuille op na met verschillende verhalen en identiteiten, zodat ze indien nodig van de ene naar de andere kunnen switchen. Dit soort cognitieve dissonantie is inherent aan bijna alle samenlevingen en bewegingen.

Neem een doorsnee Tea Party-aanhanger die op de een of andere manier een vurig geloof in Jezus Christus combineert met een gezonde afkeer van bijstandsuitkeringen en ferme steun aan de National Rifle Association. Was Jezus niet ietsje enthousiaster over helpen van armen dan over wapens? Het klinkt misschien onvereenigbaar, maar de menselijke hersenen hebben heel veel laatjes en compartimentjes, en sommige neuronen praten gewoon niet met elkaar. Zo kun je ook zat aanhangers van Bernie Sanders vinden die vaag geloven in een of andere toekomstige revolutie, maar tegelijk vinden dat het belangrijk is om je geld verstandig te investeren. In een gesprek over de onrechtvaardige verdeling van rijkdom in de wereld schakelen ze moeiteloos over naar het rendement van hun investeringen op de beurs.

Vedanta

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 17

Bijna niemand heeft maar één identiteit. Niemand is alleen maar moslim, of alleen maar Italiaan, of alleen maar kapitalist. Nu en dan staat er echter een clubje fanaten op dat van mensen eist dat ze maar in één verhaal geloven en maar één identiteit hebben. In de laatste generaties was het meest fanatische van dit soort geloven het fascisme. Volgens het fascisme mochten mensen alleen in het nationalistische verhaal geloven en mochten ze maar één identiteit hebben, namelijk hun nationale identiteit. Niet alle nationalistes zijn fascistes. De meeste nationalistes geloven sterk in het verhaal van hun eigen land en volk, en benadrukken de unieke kwaliteiten ervan en de unieke verplichtingen die ze hebben ten opzichte van land volk, maar ze erkennen tegelijk dat er meer in de wereld is dan alleen hun land en volk. Je kunt een trouw Italiaan zijn met speciale verplichtingen ten opzichte van de Italiaanse natie en tegelijk nog andere identiteiten hebben. Je kunt ook nog socialist zijn, katholiek, echtgenoot, vader, wetenschapper en vegetariër, en bij al die identiteiten komen weer nieuwe verplichtingen kijken. Soms willen al die verschillende identiteiten verschillende dingen van je en conflicteren bepaalde verplichtingen met elkaar, maar ach, het leven is nu eenmaal niet makkelijk en dat is het nooit geweest ook.

Fascisme is wat er gebeurt als het nationalisme het leven te makkelijk voor zichzelf wil maken door alle andere identiteiten en verplichtingen te ontkennen. Er bestaat de laatste tijd veel verwarring over de exacte betekenis van het woord "fascisme". Mensen noemen bijna iedereen die ze niet mogen een fascist. De term dreigt te verworden tot een algemeen scheldwoord. Maar wat betekent het dan precies? Om kort te gaan zegt het nationalisme alleen dat mijn land en volk uniek zijn en dat ik er het een en ander aan verplicht ben, maar zegt het fascisme dat mijn land en volk het allerbelangrijkst zijn en dat ik alleen daaraan verplichtingen heb. Ik mag de belangen van groepen of individuen nooit boven de belangen van mijn land en volk laten gaan, ongeacht de omstandigheden. Zelfs als mijn land winsten behaalt door miljoenen vreemden in een ver land heel ellendig te behandelen, dan nog moet ik niet aarzelen om er vierkant achter te blijven staan. Zo niet, dan ben ik een laaghartige verrader. Eist mijn land van me dat ik miljoenen mensen dood, dan moet ik miljoenen mensen doden. Eist mijn land van me dat ik alle waarheid en schoonheid verloochen, dan moet ik alle waarheid en schoonheid verloochenen.

Hoe beoordeelt een fascist kunst? Hoe weet een fascist of een film goed is of niet? Er is maar één maatstaf. Als de film het nationaal belang dient, is het een goede film. Als de film het nationaal belang niet dient, is het een slechte film. En hoe bepaalt een fascist wat kinderen moeten leren op school? Daarbij gebruikt hij dezelfde maatstaf. Leer de kinderen alleen wat het belang van de natie dient; de waarheid is onbelangrijk. Dit soort verheerlijking van de eigen natie is uiterst aantrekkelijk, niet alleen omdat het allerlei lastige dilemma's versimpelt, maar ook omdat het mensen de kans geeft te denken dat ze deel uitmaken van het belangrijkste en mooiste wat er is: hun natie. De gruwelen van de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust illustreren de afgrijselijk consequenties van deze manier van denken. Helaas maken veel mensen een grove fout als ze het hebben over de kwaden van het fascisme, omdat ze het vaak afschilderen als een akelig monster, zonder uit te leggen wat er zo verleidelijk aan is. Daardoor zijn er tegenwoordig mensen die fascistische ideeën hebben zonder dat zelf te beseffen. Ze denken: ik heb geleerd dat fascisme iets heel lelijks is en als ik in de spiegel kijk, zie ik iets heel moois, dus kan ik geen fascist zijn.

Vedanta

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 18

Het lijkt wel wat op de fout die vaak wordt gemaakt in Hollywoodfilms, waarin de slechteriken - Voldemort, Sauron, Darth Vader - altijd heel lelijk en gemeen zijn. Meestal doen ze zelfs heel vals en wreed tegen hun trouwste trawanten.

Het probleem met het kwaad is dat het in het echte leven niet per se lelijk is. Het kan er heel mooi uitzien. Het christendom wist dit beter dan Hollywood en daarom werd Satan in oude christelijk kunstwerken vaak afgebeeld als een ontzettend lekker ding. Daarom is het zo moeilijk om Satans verleiding te weerstaan. Daarom is het ook zo moeilijk om je tegen het fascisme te verweren. Als je in de fascistische spiegel kijkt, zie je daar niets lelijks. Als Duitsers in de jaren dertig in de fascistische spiegel keken, zagen ze Duitsland als het allermooiste van de hele wereld. En als Israëliërs in de fascistische spiegel kijken, zien ze Israël als het allermooiste van de hele wereld. Dan willen ze niets liever dan zich verliezen in dat oververblindend mooie collectief.

Het woord "fascisme" komt van het Latijnse woord "fascis", wat zoiets als "roef" betekent. Dat klinkt als een tamelijk glamourloos symbool voor een van de dodelijkste, meeste meedogenloze ideologieën uit de wereldgeschiedenis, maar het heeft een sinistere diepere betekenis. Eén twijgje is heel zwak en je kunt het makkelijk doormidden breken. Als je een heel bundeltje twijgen echter samenvoegt tot een fascis, wordt die bijna onbreekbaar. Dit impliceert dat het individu een onbelangrijk iets is, maar zolang het collectief bijeen blijft, is het heel sterk. Fascisten geloven dus dat de belangen van het collectief boven die van het individu gaan en vinden dat niet één individuele twijg ooit de eenheid van de bundel mag doorbreken.

Het is natuurlijk nooit duidelijk waar de ene menselijke roef eindigt en de andere begint. Waarom zou ik Italië moeten beschouwen als de twijgenbundel waartoe ik behoor? Waarom niet mijn familie, of de stad Florence, of de provincie Toscane, of het continent Europa, of de hele menselijke soort? Mildere vormen van nationalisme vinden het prima dat ik verplichtingen voel ten opzichte van mijn familie, Florence, Europa en het hele mensdom, naast mijn speciale verplichtingen aan Italië. Italiaanse fascistten zullen daarentegen absolute trouw eisen aan Italië, en aan Italië alleen.

Ondanks de inspanningen van Mussolini en zijn fascistische partij waren de meeste Italianen maar matig enthousiast over het idee dat ze Italië boven hun eigen "famiglia" moesten stellen. In Duitsland pakte de nazipropagandamachine het een stuk grondiger aan, maar zelfs Hitler kreeg niet voor elkaar dat mensen al hun andere verhalen vergaten. Zelfs in de donkerste dagen van de nazitijd hielden mensen altijd hun eigen verhalen achter de hand, naast het officiële verhaal. Dat werd zonneklaar in 1945. Je zou denken dat veel Duitsers na twaalf jaar hersenspoeling door de nazi's volstrekt niets aan zouden kunnen met hun naoorlogse leven. Ze hadden al hun vertrouwen in één groot verhaal gestopt en wat moesten ze toen dat verhaal uit elkaar klapte? Toch herstelden de meeste Duitsers zich verbluffend snel. Ergens in hun hoofd zaten nog andere verhalen over de wereld en Hitler had zich nog geen kogel door de kop gejaagd of mensen in Berlijn, Hamburg en München namen al nieuwe identiteiten aan en vonden nieuwe dingen die hun leven zin gaven.

Vedanta

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 19

Het is wel zo dat zo'n twintig procent van de Duitse Gauleiters - de regionale nazipartijleiders - zelfmoord pleegde, evenals zo'n tien procent van de generaals, maar dat betekent ook dat tachtig procent van de Gauleiters en negentig procent van de generaals vrolijk doorleefden. De overgrote meerderheid van de gecertificeerde nazi's of zelfs SS'ers werd niet krankzinnig en beroofde zich niet van het leven. Ze werden productieve boeren, leraren, artsen en verzekeringsagenten.

Zelfs zelfmoord is niet per se een bewijs dat iemand voor de volle honderd procent is opgegaan in één verhaal. Op 13 november 2015 orkestreerde Islamitische Staat meerdere zelfmoordaanslagen in Parijs, waarbij honderddertig mensen omkwamen. De extremisten verklaarden dat dit gebeurde uit wraak voor Franse luchtbombardementen op activisten van Islamitische Staat in Syrië en Irak, en in de hoop dat dit Frankrijk genoeg zou afschrikken om in de toekomst van dat soort bombardementen af te zien. In één adem door verklaarde Islamitische Staat dat alle moslims die gedood waren door de Franse luchtmacht martelaren waren, die nu de eeuwige zaligheid in de hemel genoten.

Hier klopt iets niet helemaal. Als de martelaren die gedood zijn door de Franse luchtmacht nu in de hemel zijn, waarom zou iemand daar dan wraak voor nemen? Wraak voor wat precies? Voor het naar de hemel sturen van die mensen? Als je net hebt gehoord dat je geliefde broer een miljoen heeft gewonnen in de loterij, zou je dan lotenverkooppunten gaan opblazen uit wraak? Waarom zou je dan wel zo tekeergaan in Parijs, alleen omdat de Franse luchtmacht een paar broeders een enkele reis naar het paradijs heeft bezorgd? Het zou pas echt erg zijn als je de Fransen inderdaad zover kreeg dat ze geen bommen meer op Syrië gooiden, want dan zouden er minder moslims naar de hemel gaan.

Het is erg verleidelijk om hieruit te concluderen dat de activisten van Islamitische Staat helemaal niet echt geloven dat martelaren naar de hemel gaan. Daarom zijn ze ook boos als ze gedood worden door bombardementen. Maar als dat zo is, waarom doen sommigen dan bomgordels om en blazen ze zichzelf vrijwillig op? Hoogstwaarschijnlijk is het antwoord dat ze er twee tegenstrijdige verhalen op nahouden zonder te veel na te denken over de inconsistenties. Zoals we eerder al zagen, maken sommige neuronen gewoon geen contact met elkaar.

Acht eeuwen voordat de Franse luchtmacht bolwerken van Islamitische Staat bombardeerde in Syrië en Irak viel een ander Frans leger het Midden-Oosten binnen in het kader van de "Zevende Kruistocht", zoals hij de geschiedenis in is gegaan. Onder leiding van de vrome koning Lodewijk IX wilden de kruisvaarders de Nijlvallei veroveren en van Egypte een christelijk bastion maken. Ze werden echter verslagen in de Slag bij Mansoura en de meeste kruisvaarders werden gevangengenomen. De kruisridder Jean de Joinville schreef later in zijn memoires dat een van zijn mannen, toen de slag verloren was en ze besloten zich over te geven, het volgende zei: "Ik kan het niet met deze beslissing eens zijn. Wat ik voorstel, is dat we ons allemaal laten doden, want dan zullen we naar het paradijs gaan". Joinvilles droge commentaar hierop luidde: "Allen sloegen zijn advies in de wind."

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 20

Joinville legt niet uit waarom ze dat weigerden. Dit waren immers mannen die hun comfortabele chateaus in Frankrijk hadden verlaten voor een langdurig, gevaarlijk avontuur in het Midden-Oosten, grotendeels omdat ze geloofden in de belofte van eeuwige verlossing. Waarom lieten ze zich dan liever gevangennemen door de moslims, terwijl ze nog maar een haartje verwijderd waren van de eeuwige zaligheid in het paradijs? Blijkbaar kozen de kruisvaarders, die voor het overige vurig geloofden in verlossing en het paradijs, op het moment van de waarheid toch eieren voor hun geld.

Van oudsher geloofden bijna alle mensen in verschillende verhalen tegelijk en waren ze nooit honderd procent overtuigd van de waarheid van die verhalen. Die onzekerheid was onaangenaam voor de meeste religies, die geloof dus gingen beschouwen als een van de hoofddeugden en twijfel als een van de ergste zonden die er waren. Alsof er iets intrinsiek goeds was aan dingen geloven zonder dat er bewijs voor was. Met de opkomst van de moderne cultuur zijn de rollen echter omgedraaid. Het geloof ging steeds meer lijken op mentale slavernij, terwijl twijfel steeds meer werd beschouwd als een voorwaarde voor vrijheid.

Ergens tussen 1599 en 1602 schreef William Shakespeare zijn eigen versie van De Leeuwenkoning, beter bekend als Hamlet. Anders dan Simba voegt Hamlet zich alleen niet naar de Cirkel de Levens. Hij blijft tot het bittere einde sceptisch en onzeker, zonder ooit te ontdekken waar het leven precies om draait en zonder ooit te weten of het beter is te zijn of niet te zijn. In die zin is Hamlet een schoolvoorbeeld van een moderne held. De moderne tijd keerde zich niet tegen de overvloed aan verhalen die de mensheid uit het verleden had geërfd, maar opende er een supermarkt voor. De moderne mens mag ze allemaal uitproberen en zelf naar eigen smaak kiezen en combineren.

Sommige mensen kunnen niet tegen al die vrijheid en onzekerheid. Moderne totalitaire bewegingen, zoals het fascisme, reageerden heftig op deze supermarkt vol twijfelachtige ideeën en overtroffen zelfs de traditionele religies door een absoluut geloof in één verhaal verplicht te stellen. De meeste moderne mensen vonden de supermarkt echter wel fijn. Wat doe je als je niet weet waar het leven om draait en welk verhaal je moet geloven? Dan verklaar je de mogelijkheid om zelf te kiezen heilig. Je blijft voor altijd in het gangpad van de supermarkt staan met de mogelijkheid en de vrijheid om te kiezen wat je maar wilt, je bekijkt de producten die voor je uitgestald liggen en... freeze frame. Cut. Einde. Aftiteling.

Als je maar lang genoeg in die grote supermarkt blijft, zul je volgens de liberale mythologie vroeg of laat een liberale openbaring krijgen en begrijpen wat de echte zin van het leven is. Alle verhalen in de supermarktschappen zijn nep. De zin van het leven is geen kant-en-klaar product. Er is geen goddelijk script en buiten mij is er niets wat mijn leven zin kan geven. Ik ben zelf degene die aan alles betekenis geeft door middel van mijn vrije keuze en mijn eigen gevoel.

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 21

In de fantasyfilm "Willow", een doorsnee filmsprookje van George Lucas, is de titelheld een doodgewone dwerg die ervan droomt om een grote tovenaars te worden en de geheimen van het bestaan te leren. Op een dag komt zo'n tovenaars door het dwergendorp, op zoek naar een leerling. Willow en twee andere kandidaten melden zich en de tovenaars geeft de aspiranten een simpel testje. Hij spreidt zijn vingers en vraagt op Yoda-achtige toon: "De macht om de wereld te beheersen zit in welke vinger?" De drie dwergen kiezen elk een vinger uit, maar ze hebben het allemaal fout. Toch ziet de tovenaars iets in Willow en later vraagt hij hem: "Toen ik mijn vingers omhooghield, wat was toen je eerste ingeving?" "Nou, eigenlijk iets heel stoms," zegt Willow verlegen. "Ik wilde mijn eigen vinger kiezen." "Aha!" roept de tovenaars triomfantelijk. "Dat was het juiste antwoord!" Je hebt niet genoeg vertrouwen in jezelf."

De liberale mythologie wordt het niet moe om deze les te herhalen.

Mensenhanden hebben de Bijbel, de Koran en de Veda's geschreven en onze eigen geest geeft die verhalen hun macht. Het zijn zonder twijfel prachtige verhalen, maar hun schoonheid is heel persoonlijk. Jeruzalem, Mekka, Varanasi en Bodh Gaya zijn heilige plaatsen, maar alleen door het gevoel dat mensen krijgen als ze ernaartoe gaan. Op zich is het heelal een zinloze verzameling atomen, waarin niets mooi, heilig of sexy is, maar het menselijke gevoel maakt dat ervan. Het menselijke gevoel maakt een rode appel onweerstaanbaar en een drol walgelijk. Haal het menselijke gevoel weg en wat overblijft zijn wat klompjes moleculen.

In onze zoektocht naar zingeving plaatsen we onszelf in een kant-en-klaar verhaal over het universum, maar volgens de liberale interpretatie van de wereld is de waarheid precies het tegenovergesteld. Het universum geeft mijn leven geen zin, ik ben degene die het universum zin geeft. Dat is mijn kosmische roeping. Ik heb geen vaststaand lot of dharma. Als ik in de schoenen van Simba of Arjuna sta, kan ik ervoor kiezen om te vechten voor de kroon van een koninkrijk, maar het hoeft niet. Ik kan me net zo goed aansluiten bij een rondreizend circus, op Broadway gaan zingen in een musical, of naar Silicon Valley verhuizen en een start-up beginnen. Ik ben helemaal vrij om mijn eigen dharma te creëren.

Net als andere kosmische verhalen gaat het liberale verhaal ook uit van een scheppingsverhaal. Dat zegt dat de schepping elk moment plaatsvindt en dat ik de schepper ben. Wat is dan het doel van mijn leven? Om alles zin te geven door te voelen, denken, verlangen en verzinnen. Alles wat de menselijke vrijheid om te voelen, denken, verlangen en verzinnen inperkt, doet iets af aan de zin van het heelal. Vrij zijn van dat soort beperkingen is dus het hoogste ideaal.

In praktische zin leven mensen die in het liberale verhaal geloven volgens twee geboden: creëren en vechten voor de vrijheid. Creativiteit kan geuit worden door een gedicht te schrijven, je seksualiteit te verkennen, een nieuwe app uit te vinden of een onbekende stof te ontdekken. Vechten voor de vrijheid geldt voor alles wat mensen bevrijdt van sociale, biologische en fysieke beperkingen: tegen dictators demonstreren, meisjes leren lezen, een remedie tegen kanker vinden, een ruimteschip bouwen. In het pantheon van liberale helden staan Rosa Parks en Pablo Picasso zij aan zij met Louis Pasteur en de gebroeders Wright.

Vedanta

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 22

In theorie klinkt dit allemaal razend interessant en heel wijs. Helaas zijn menselijke vrijheid en menselijke creativiteit niet wat het liberale verhaal ervan maakt. Voor zover de wetenschap heeft kunnen nagaan zit er niets magisch achter onze keuzes en creaties. Die zijn namelijk het product van miljarden neuronen die biochemische signalen uitwisselen en zelfs als je mensen bevrijdt van het juk van de katholieke kerk en de Sovjet-Unie, worden hun keuzes nog steeds gedictieerd door biochemische algoritmen die net zo genadeloos zijn als de inquisitie en de KGB.

Het liberale verhaal zegt dat ik moet streven naar de vrijheid om me te uiten en mijn eigen zelf te realiseren, maar dat "zelf" en die vrijheid zijn mythologische hersenschimmen, ontleend aan oeroude sprookjes. Het liberalisme heeft al helemaal een verward idee van de "vrije wil". Mensen hebben duidelijk een wil, ze hebben verlangens en soms zijn ze vrij om die verlangens in vervulling te laten gaan. Als je met "vrije wil" de vrijheid bedoelt om te doen wat je wilt, dan hebben mensen inderdaad een vrije wil. Maar als je met "vrije wil" de vrijheid bedoelt om zelf te kiezen wat je wilt, dan hebben mensen geen vrije wil.

Als ik me seksueel aangetrokken voel tot mannen, kan ik vrij zijn om mijn fantasieën tot uitvoer te brengen, maar ik ben niet vrij om in plaats daarvan op vrouwen te vallen. Soms kan ik besluiten om mijn seksuele impulsen te onderdrukken of zelfs een "seksuele heroriënteringstherapie" te proberen, maar het verlangen om mijn seksuele oriëntatie te veranderen is iets wat me wordt opgedrongen door mijn neuronen, die zich misschien laten opjutten door culturele en religieuze vooroordelen. Waarom schaamt de een zich voor zijn seksualiteit en wil hij daar iets aan veranderen, terwijl een ander volop plezier beleeft aan dezelfde seksuele verlangens, zonder het minste spoortje schuldgevoel? Je kunt nu zeggen dat meneer 1 misschien sterkere religieuze gevoelens heeft dan meneer 2. Maar kiezen mensen er echt in alle vrijheid voor of ze sterke of zwakke religieuze gevoelens willen? Nogmaals, iemand kan besluiten om elke zondag naar de kerk te gaan om bewust te proberen zijn zwakke religieuze gevoelens te versterken, maar waarom wil de ene persoon religieuzer worden, terwijl een ander het geen enkel punt vindt om atheïst te blijven? Dat kan voortvloeien uit allerlei culturele en genetische omstandigheden, maar het is nooit een kwestie van "vrije wil".

Wat opgaat voor seksuele verlangens gaat op voor alle verlangens, en zelfs voor alle gevoelens en gedachten. Sta gewoon even stil bij de volgende gedachte die bij je opkomt. Waar komt die vandaan? Heb je er zelf voor gekozen om dit te denken en heb je het toen pas gedacht? Zeer zeker niet. Het menselijke proces van zelfverkenning begint met simpele dingen en wordt vervolgens steeds moeilijker. Eerst merken we dat we de wereld buiten onszelf niet naar onze hand kunnen zetten. Ik beslis niet wanneer het gaat regenen. Dan beseffen we dat we niet beheersen wat er in ons eigen lichaam gebeurt. Ik bepaal niet hoe hoog mijn bloeddruk is. Vervolgens gaan we begrijpen dat we zelfs onze eigen hersenen niet onder controle hebben. Ik vertel mijn neuronen niet wanneer ze moeten aanslaan. Uiteindelijk moeten we beseffen dat we onze eigen verlangens niet eens onder controle hebben ene zelfs onze reacties op die verlangens niet. Dit besef kan helpen om minder obsessief bezig te zijn met onze eigen meningen en gevoelens, en meer open te staan voor anderen. Het kan ons ook helpen de waarheid over onszelf te leren.

Vedanta

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 23

Sommigen denken dat we volkomen apathisch zullen worden als we ons geloof in een vrije wil opgeven, alsof we dan gewoon in een hoekje gaan zitten sterven, terwijl het opgeven van deze illusie juist een diepgaande nieuwsgierigheid kan opwekken. Zolang je je helemaal identificeert met de gedachten en verlangens die bij je opkomen hoef je niet zo'n moeite te doen om jezelf te leren kennen. Dan denk je dat je allang weet wie je bent. Maar zo gauw je beseft dat die gedachten niet jón zijn, maar gewoon biochemische vibraties, beseft je meteen ook dat je geen idee hebt wie - of wat - je bent. Dit kan het begin zijn van de interessantste ontdekkingsreis die een mens maar kan maken.

Een belangrijke stap in die reis is erkennen dat het "zelf" een verzinsel is dat de ingewikkelde mechanismen in onze geest doorlopend fabriceren, updaten en herschrijven. Er zit een verteller in mijn hoofd die me vertelt wie ik ben, waar ik vandaan kom, waar ik naartoe ga en wat er op dit moment gebeurt. Net als de spindoctors van de regering, die de nieuwst politieke omwentelingen verklaren, heeft die innerlijke verteller het vaak genoeg mis, maar dat geeft hij zelden of nooit toe. En zoals de regering een nationale mythe optuigt met vlaggen, iconen en optochten, zo bouwt mijn innerlijke propagandamachine een persoonlijke mythe op uit dierbare herinneringen en favoriete trauma's, al vertoont die mythe vaak weinig gelijkenis met de werkelijkheid.

In deze tijd van Facebook en Instagram kun je dit proces van mythevorming makkelijker observeren dan ooit tevoren, omdat de geest het voor een deel heeft uitbesteed aan de computer. Het is een fascinerend en angstaanjagend schouwspel, al die mensen die talloze uren achter hun computer zitten om een perfect "zelf" te construeren, verfraaien, en vervolgens zo gehecht raken aan hun eigen creatie dat ze die gaan aanzien voor de waarheid over henzelf. Zo kan een dagje uit met het gezin dat verpest wordt door files, gekibbel en pijnlijke stiltes veranderen in een verzameling prachtige panorama's, perfecte maaltijden en lachende gezichten. 99% van wat we meemaken gaat nooit onderdeel uitmaken van het verhaal.

Het is vooral het vermelden waard dat ons fantasie-zelf vaak heel visueel is, terwijl onze echte ervaringen lichamelijk zijn. In je fantasie zie je een scène in je hoofd of op het computerscherm. Je ziet jezelf op een tropisch strand met de blauwe zee achter je en een brede glimlach op je gezicht, met een cocktail in je hand en je arm om je geliefde heen. Paradijselijk. Wat dit plaatje niet laat zien, is de irritante vlieg die in je been steekt, het misselijke gevoel in je maag vanwege die bedorven vissoep, de spanning in je kaak terwijl je een grote nepglimlach opzet en de akelige ruzie die het gelukkige stel vijf minuten eerder had.

Als je jezelf echt wilt kennen, moet je je dus niet identificeren met je Facebook-account of met het innerlijke verhaal over je eigen zelf. In plaats daarvan moet je kijken wat er echt in je lichaam en geest gebeurt. Dan zie je gedachten, emoties en verlangens opkomen en weer verdwijnen, zonder duidelijke redenen en zonder dat je ze zelf oproept of verjaagt, zoals de wind uit verschillende richtingen kan komen en je haar alle kanten op kan blazen. Zelf ben je niet de winst. Je bent ook niet de wirwar van gedachten, emoties en verlangens die je ervaart en je bent zeker niet het aangeharkte verhaal dat je er achteraf over vertelt. Je ervaart ze allemaal, maar je beheerst ze niet, je bent er niet de baas over en je bent ze niet. Als mensen zich afvragen wie ze zijn, verwachten ze een verhaal. Het eerste wat je over jezelf moet weten, is dat je geen verhaal bent.

Vedanta

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 24

Het liberalisme zette de radicale stap om alle kosmische drama's te ontkennen, maar voerde datzelfde drama vervolgens op in de mens zelf. Immers, het universum heeft geen plot, dus moeten wij mensen zelf een plot creëren; dat is onze roeping, de zin van ons leven. Duizenden jaren voor ons liberale tijdperk gingen de oude boeddhisten nog verder. Ze ontkenden niet alleen alle kosmische drama's, maar zelfs het innerlijke drama van de menselijke schepping. Het universum heeft geen zin en menselijke gevoelens ook niet. Ze maken geen deel uit van een groot kosmisch verhaal, het zijn gewoon vluchtige vibraties die om onduidelijke redenen komen opzetten en weer verdwijnen. Dat is de waarheid. Leer er maar mee leven.

Boeddha onderwees dat de drie meest basale realiteiten van het universum zijn dat alles constant verandert, dat niets een blijvende essentie heeft en dat niets volledig bevredigt. Je kunt de verste uithoeken van het sterrenstelsel, je eigen lichaam of je eigen geest onderzoeken, maar je zult nooit iets tegenkomen wat niet verandert, wat een eeuwige essentie heeft en wat je volledig bevredigt.

Mensen lijden omdat ze dit niet begrijpen. Ze geloven dat er ergens een eeuwige essentie is en als ze die maar vinden en er contact mee maken, zullen ze eindelijk tevreden zijn. Die eeuwige essentie wordt soms God genoemd, of de natie, of de ziel, en soms ook het authentieke zelf of de ware liefde. Hoe meer mensen eraan hechten, hoe teleurgestelder en ongelukkiger ze worden omdat ze het niet kunnen vinden, of nog erger, want hoe groter de hang naar zoiets is, des te groter is de haat die zulke mensen gaan voelen voor elke persoon, groep of instelling die tussen hen en hun diep gekoesterde doel lijkt te staan.

Volgens Boeddha heeft het leven geen zin en hoeven mensen niet aan zingeving te doen. Ze moeten gewoon beseffen dat er geen zin van het leven is en zo bevrijd raken van het leed dat we ervaren door onze gehechtheid aan en onze identificatie met lege fenomenen. Mensen vragen: "Wat moet ik doen?" en Boeddha adviseert: "Doe niets. Helemaal niets". Het probleem is namelijk dat we constant iets doen. Niet per se in fysieke zin, want we kunnen urenlang stilzitten met onze ogen dicht, maar in mentale zin zijn we dan heel druk bezig verhalen en identiteiten te verzinnen, gevechten te voeren en overwinningen te behalen. Echt niets doen betekent dat de geest ook niets doet en niets creëert.

Helaas verandert dit ook al te makkelijk in een heldenepos. Zelfs als je met gesloten ogen zit te observeren hoe je adem je neusgaten in en uit gaat, kun je daar heel goed verhalen over gaan construeren. "Ik adem een beetje geforceerd en als ik wat rustiger adem, word ik vast gezonder" of "Als ik gewoon mijn adem observeer en verder niets doe, zal ik verlicht raken en dan word ik de meest wijze, gelukkige mens op aarde". Voor je het weet, breidt het epos zich uit en gaan mensen er niet alleen naar streven om zich te bevrijden van hun eigen gehechtheden, maar proberen ze anderen over te halen om hetzelfde te doen. Als ik heb geaccepteerd dat het leven geen zin heeft, geef ik mijn leven zin door dit uit te leggen aan anderen, te redetwisten met ongelovigen, lezingen te geven voor sceptici, geld te doneren om kloosters te bouwen, enzovoort. "Geen verhaal" kan voor je het weet het zoveelste verhaal worden.

Vedanta

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 25

De geschiedenis van het boeddhisme telt duizend voorbeelden van mensen die geloven in de vergankelijkheid en leegheid van alle fenomenen en in het belang om nergens aan gehecht te raken, maar toch ruziën en vechten om het bestuur van een land, het eigendom van een gebouw of zelfs de betekenis van een woord. Anderen bestrijden omdat je gelooft in de glorie van een eeuwige God is betreurenswaardig, maar begrijpelijk; anderen bestrijden omdat je gelooft in de leegheid van alle fenomenen is ronduit bizar, maar o zo menselijk.

In de achttiende eeuw gingen de dynastieën van Birma en het naburige Siam allebei prat op hun toewijding aan Boeddha en vergrootten ze hun gezag door het boeddhistische geloof te beschermen. De koningen deden schenkingen aan kloosters, lieten pagodes bouwen en luisterden wekelijks naar geleerde monniken die welbespraakte sermoenen afstaken over de vijf morele basisvoorschriften: niet doden, niet stelen, geen seksueel wangedrag, geen bedrog en geen verdovende middelen. Toch bestreden de twee koninkrijken elkaar op leven en dood. Op 7 april 1767 bestormde het leger van de Birmese koning Hsinbyushin de hoofdstad van Siam na een lang beleg. De zegevierende troepen moordden, plunderden, verkrachtten en waarschijnlijk bedronken ze zich hier en daar ook. Daarna brandden ze een groot deel van de stad plat, met alle paleizen, kloosters en pagodes, en voerden ze duizenden slaven en karrenvrachten vol goud en edelstenen weg.

Niet dat koning Hsinbyushin zijn boeddhisme niet serieus nam. Zeven jaar na zijn grote overwinning ondernam de koning een reis langs de grote rivier de Irrawaddy om alle belangrijke pagodes die hij tegenkwam eer te betuigen en Boeddha te vragen zijn leger te zegenen met nog meer overwinningen. Toen Hsinbyushin Rangoon bereikte, wijdde hij zich aan de restauratie en uitbreiding van het heiligste gebouw in heel Birma, de Shwedagon-pagode. Hij verguldde het vergrote bouwwerk met zijn eigen gewicht in goud, liet een gouden spits op de pagode zetten en liet die opsieren met edelstenen (mogelijk geplunderd in Siam). Hij nam de gelegenheid ook te baat om de gevangengenomen koning van Peguk, diens broer en diens zoon terecht te stellen.

In het Japan van de jaren dertig vond men nog creatievere manieren om boeddhistische doctrines te combineren met nationalisme, militarisme en fascisme. Radicale boeddhistische denkers als Nissho Inoue, Ikki Kita en Tanaka Chigaku voerden aan dat mensen zich moesten bevrijden van hun eigen egoïstische gehechtheden door zich met huid en haar over te leveren aan de keizer, hun persoonlijke gedachten te laten varen en absolute trouw aan de natie te betuigen. Verscheidene ultranationalistische organisaties raakten geïnspireerd door deze ideeën, waaronder een groep fanatieke militairen die het conservatieve politieke systeem van Japan ten val wilden brengen door middel van een reeks moord-aanslagen. Ze vermoordden de voormalige minister van Financiën, de directeur van het bedrijf Mitsui en uiteindelijk ook premier Inukai Tsuyoshi. Hiermee veranderden ze Japan versneld in een militaire dictatuur. Toen het leger vervolgens een oorlog begon, predikten boeddhistische priesters en zenmeesters belangeloze gehoorzaamheid aan het staatsgezag en zelfopoffering om het succes van de oorlog te bespoedigen. Alle boeddhistische leerstellingen over mededogen en geweldloosheid waren in één klap vergeten en hadden geen merkbare invloed op het gedrag van Japanse troepen in Nanjing, Manila of Seoul.

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 26

Tegenwoordig is de mensenrechtensituatie in het boeddhistische Myanmar een van de slechtste ter wereld en een boeddhistische monnik, Ashin Wirathu, voert er de antimoslim-beweging aan. Hij beweert dat hij Myanmar en het boeddhisme alleen maar wil beschermen tegen islamitische jihadcomplotten, maar zijn preken en artikelen zijn zo opruiend dat Facebook in februari 2018 zijn account verwijderde wegens haatzaaien. In 2017 riep deze monnik in een interview met The Guardian op tot mededogen voor een langs vliegende mug, maar toe hij werd geconfronteerd met aantijgingen dat er moslimvrouwen waren verkracht door het leger van Myanmar zie hij lachend: "Onmogelijk. Hun lichamen zijn te weerzinwekkend."

Er is maar weinig kans dat er wereldvrede en wereldwijde harmonie van zal komen als acht miljard mensen regelmatig gaan mediteren. Het is gewoon zo moeilijk om de waarheid over jezelf te zien! Zelfs als je het op de een of andere manier voor elkaar krijgt dat de meeste mensen het gaan proberen, dan nog zullen velen de waarheid die ze tegenkomen razendsnel omvormen tot een of ander verhaal met helden, slechteriken en vijanden, en fantastische excuses vinden om oorlogen te beginnen.

Alle grote verhalen mogen dan verzinsels zijn, ontsproten aan onze eigen geest, maar er is geen reden voor wanhoop. De werkelijkheid is er nog steeds. Je kunt misschien geen rol spelen in fantasiedrama's, maar waarom zou je dat willen? De grote vraag voor de mensheid is niet "wat is de zin van het leven?" maar "hoe kunnen we zorgen dat we niet hoeven te lijden?" Als je alle verzonnen verhalen opgeeft, kun je de werkelijkheid veel helderder zien dan voorheen en als je echt de waarheid kent over jezelf en de wereld, kan niets je nog ongelukkig maken. Maar natuurlijk is dat makkelijker gezegd dan gedaan.

Wij mensen hebben de wereld veroverd dankzij ons vermogen om fictieve verhalen te creëren en geloven. Daardoor zijn we er ontzettend slecht in om het verschil te zien tussen fictie en werkelijkheid. Het was puur een kwestie van overleven om dat verschil te negeren. Als je toch het verschil wilt kennen, is leed je beste uitgangspunt, want leed is het echtste wat er bestaat.

Als je geconfronteerd wordt met een of ander groot verhaal en je wilt weten of het echt of verzonnen is, is een van de belangrijkste vragen: kan de centrale held van het verhaal lijden? Als iemand je bijvoorbeeld het verhaal over de Poolse natie vertelt, sta dan even stil bij de vraag of Polen kan lijden. Adam Mickiewicz, de grote romantische dichter en de vader van het moderne Poolse nationalisme, gaf Polen de beroemde bijnaam "de Christus der naties". Mickiewicz schreef dit in 1832, tientallen jaren nadat Polen was opgedeeld door Rusland, Pruisen en Oostenrijk en kort nadat de Poolse opstand van 1830 genadeloos was neergeslagen door de Russen. Hij verklaarde dat het onmenselijke lijden van Polen een offer was uit naam van de hele mensheid, vergelijkbaar met het offer van Christus, en dat Polen net als Christus zou herrijzen uit de dood. In een beroemde passage schreef hij het volgende:

Polen zei (tot de volkeren van Europa): "Wie tot mij zal komen, zal vrijheid en gelijkheid smaken, want ik ben Vrijheid." Maar de koningen die dit hoorden waren diep vanbinnen bang en ze kruisigden de Poolse natie en droegen die ten grave met de kreet: "Wij hebben de Vrijheid gedood en begraven." Maar hun kreten waren dwaasheid. [...] Want de Poolse natie stierf niet [...] Op de Derde Dag zal de Ziel terugkeren in het Lichaam en de Natie zal opstaan en alle volkeren van Europa bevrijden van de Slavernij.

Vedanta

Het leven is geen verhaal

Introductie in Vedantisch zelfonderzoek | bijlage 13 – het leven is geen verhaal | pag. 27

Kan een land echt lijden? Heeft een land ogen, handen, zintuigen, liefdevolle gevoelens en passies? Als je het prikt, bloedt het dan? Natuurlijk niet. Als het verslagen wordt in een oorlog, een provincie verliest of zelfs zijn onafhankelijkheid kwijtraakt, kan het nog steeds geen pijn, verdriet of andere ellende voelen, want het heeft geen lichaam, geen geest en al helemaal geen gevoelens. Eigenlijk is het gewoon een metafoor. Polen is alleen een echte identiteit die kan lijden in de fantasie van bepaalde mensen. Polen houdt stand omdat die mensen het hun lichaam lenen, niet alleen door dienst te doen in het Poolse leger, maar door het geluk en het verdriet van de natie te belichamen. Toen in mei 1831 in Warschau bekend werd dat de Polen waren verslagen bij Ostrołęka, raakten menselijke magen in de knoop, zonken mensenharten in schoenen en vulden mensenogen zich met tranen.

Dat alles rechtvaardigt natuurlijk niet de Russische invasie en het ondermijnt ook niet het recht van de Polen om een onafhankelijk land te hebben en over hun eigen wetten en gewoonten te beslissen. Het betekent echter wel dat de werkelijkheid uiteindelijk niet het verhaal van de Poolse natie kan zijn, omdat het bestaan van Polen afhangt van beelden die mensen in hun hoofd hebben.

Vergelijk dit eens met het lot van een vrouw uit Warschau die is beroofd en verkracht door soldaten van het Russische invasieleger. Anders dan het metaforische lijden van de Poolse natie was het leed van die vrouw volkomen echt. Het kan wel veroorzaakt zijn door het menselijke geloof in verschillende verzinsels, zoals het Russische nationalisme, het Russisch-orthodoxe christendom en allerlei heldhaftige macho-ideeën, want daardoor waren veel Russische staatslieden en soldaten geïnspireerd, maar het leed dat het veroorzaakte was hoe dan ook honderd procent echt.

Pas op als politici in mythische bewoordingen gaan spreken. Dat kan namelijk een poging zijn om echt leed te verhullen en rechtvaardigen door het te verpakken in moeilijke, onbegrijpelijke termen. Wees vooral op je hoede voor de volgende vier woorden: opoffering, eeuwigheid, zuiverheid en verlossing. Als je een van die woorden hoort, sla dan meteen alarm. En als je toevallig in een land woont waarvan de leider regelmatig dingen zegt als: "hun offer zal de zuiverheid van onze eeuwige natie waarborgen en ons naar de verlossing leiden", besef dan dat je een groot probleem, hebt. Als je een beetje bij je verstand wilt blijven, moet je altijd proberen zulke lulkoek te vertalen naar de werkelijkheid: een soldaat die het uitschreeuwt van de pijn, een vrouw die geslagen en aangerand wordt, een kind dat beeft van angst.

Als je de waarheid wilt weten over het universum, de zin van het leven en je eigen identiteit, kun je dus het beste beginnen door naar het leed in de wereld te kijken en te onderzoeken wat het precies is.

Het antwoord is geen verhaal.